

Наталія Володимирівна Савінова,
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2617-8221>
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри спеціальної освіти,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна
sonata16@i.ua

Марія Ігорівна Берегова,
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-4784-4465>
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри спеціальної освіти
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна
beregova3103@gmail.com

Катерина Максимівна Кутержинська
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6169-2168>
старший лаборант кафедри спеціальної освіти
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна
katerina15.09.1998@gmail.com

КРИТЕРІАЛЬНО-ПОКАЗНИКОВА БАЗА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ

У науковій статті представлено результати пошукової роботи з аналізу технологічного аспекту формування професійної культури майбутніх вчителів-логопедів. На підставі проведеного опитування здобувачів вищої освіти, в якому взяли участь 135 студентів спеціальності 016 Спеціальна освіта бакалаврського та магістерського рівнів вищої освіти, виокремлено складові критеріально-показникової бази формування професійної культури майбутніх вчителів-логопедів. Для організації діагностичного процесу була використана технологія «S.T.A.R.» (S – ситуація, T – задача, A – активні дії, R – результат), яка дозволяє структурувати виявлені знання, уміння та навички респондентів, розподіливши їх за компонентами (професійна культура, особистісна культура, моральна культура).

Ключові слова: технологія, інноваційні технології, компетентність, професійна культура, вчитель-логопед

Вступ. Безперервна модернізація системи освіти в Україні актуалізує потребу в інноваційному насиченні змісту фахової підготовки науково-педагогічних кадрів, здатних працювати в сучасних умовах Нової української школи. Одним із пріоритетних завдань вищої освіти є переосмислення підходу до освітньо-професійної діяльності студентів, яка ґрунтується на формуванні у здобувачів професійної компетентності, стійкої особистісно-професійної культури, системи моральних цінностей і переконань.

Концептуальні засади підготовки фахівців спеціальної та інклюзивної освіти висвітлювали у своїх наукових дослідженнях В. Синьов (2015), А. Шевцов (2020), М. Шеремет (2015) та інші; технологічні підходи підготовки спеціальних педагогів висвітлено у працях таких науковців: М. Берегова (2021), С. Миронова (2003), Н. Пахомова (2017), Н. Савінова (2021), І. Середя (2019), Д. Супрун (2018), Л. Нічуровська та Л. Ніколенко (2020), а також інші; зміст професійної діяльності

вчителя-логопеда окреслювали: Н. Савінова (2018), Н. Пахомова (2017), М. Шеремет (2015) та інші. Ці дослідження стали теоретичним підґрунтям формування професійної культури майбутніх вчителів-логопедів.

У контексті нашого дослідження набуває значення пошук шляхів формування професійної культури майбутніх вчителів-логопедів, який відбувається за декількома напрямками: вивчення проблем з удосконалення технологій навчального процесу в умовах закладу вищої освіти (С. Миронова (2003), Н. Пахомова (2017), Н. Савінова (2021), І. Середа (2019) та ін.); розробка нових педагогічних технологій (В. Синьов (2015), А. Шевцов (2020), М. Шеремет та ін.); вивчення проблем саморозвитку особистості та сформованості її життєвої компетентності (В. Нечипоренко, 2019); визначення інноваційно-технологічних особливостей організації процесу формування професійної культури майбутніх вчителів-логопедів (Н. Савінова, М. Берегова, 2021), адже ефективність цього процесу залежить від наповнення змістом інноваційних технологій практико-орієнтованої діяльності під час навчання у ЗВО.

Попри наявні наукові праці сучасних українських дослідників, що присвячені широкому спектру питань професійної освіти майбутніх фахівців спеціальної та інклюзивної освіти, проблема формування професійної культури майбутніх вчителів-логопедів залишається актуальною та у контексті глобальних викликів сучасної цивілізації потребує подальших теоретико-методологічних пошуків. Зокрема, становлення нового образу сучасного спеціального педагога відіграє провідну роль у спрямуванні дослідницьких зусиль на об'єктивізацію критеріально-пошукової бази формування професійної культури цих фахівців, чому і присвячена наша робота.

Мета роботи полягає у виокремленні критеріально-показникової бази формування професійної культури майбутніх вчителів-логопедів.

Досягнення мети забезпечується вирішенням таких **завдань**: визначити критерії, показники та діагностичні завдання формування професійної культури майбутніх вчителів-логопедів та на підставі цього виявити стан сформованості їх професійної культури.

Відповідно до поставлених завдань були обрані **методи дослідження**: шляхом теоретичного аналізу відомих досліджень із проблеми вивчення нами були синтезовані критерії, показники формування професійної культури майбутніх логопедів. Екстраполяція отриманих результатів аналізу засобів виявлення професійної культури на предмет нашого дослідження: були сформовані діагностичні завдання, які дають змогу виявляти стан сформованості професійної культури майбутніх логопедів. Опрацювання засобами технології «S.T.A.R.» даних, отриманих в результаті організації діагностичних завдань та опитування респондентів, стало підставою для визначення дієвої критеріально-показникової бази формування професійної культури майбутніх логопедів.

Сучасні інтерпретації сутності професійної культури логопеда як відповідь на цивілізаційні виклики. В умовах корекційно-розвиткового навчання видозмінюються вимоги до особистісних і професійних якостей вчителя-логопеда, тому особливого значення набувають питання професійної, особистісної та моральної культури, що уособлюють позитивні соціально-особистісні надбання педагогічної майстерності, особистісних цінностей та комунікативної взаємодії у системі спеціальної освіти.

Під професійно важливими якостями розуміють багатофункціональні психологічні якості особистості, які впливають на продуктивність професійної діяльності, ціннісних орієнтацій особистості, які знаходяться в постійній взаємозалежній динаміці та виявляються у належному виконанні професійних обов'язків, закріплених у змісті фахової діяльності (Середа та ін., 2019, с. 57).

Зарубіжні дослідники порушують питання про складнощі організації навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку при відсутності культури. Культура розглядається ними як складний феномен, який проявляється в повсякденному житті і виступає показником, що визначає справжню освіту (Corbet, 2018). R. Chopra і N. French (2006) порівнюють підготовку педагогів до роботи з підготовкою виконавчого директора в бізнесі, адже вона забезпечує розвиток таких навичок: лідерства, співпраці, комунікативних умінь. Успішність підготовки і загалом адаптації учнів до навчання виявляється в тому випадку, коли педагоги демонструють ці навички в п'яти ключових функціональних сферах: плануванні, супроводі, підтримці, поясненні, співробітництві (с. 139).

Схожі наукові позиції демонструють А.-М. Hansen, Е.-Н. Mattson (2009). Проте, ці автори в

зміст підготовки, крім загальнопедагогічних, спеціальних і емоційно-інтерактивних компонентів, включають ще й організаційно-управлінський (с. 38). Дослідники вважають, що це дозволяє цілеспрямовано й послідовно розвивати у педагога здатність гнучко реагувати на особливі освітні потреби дітей і знаходити альтернативні форми комунікації з різними дітьми. А.-М. Hansen, Е.-Н. Mattson (2009) відзначають важливість безперервного супроводу педагогів у практиці організації інклюзивної освіти. Вчені підкреслюють, що основним компонентом підготовки педагогів є обмін досвідом з колегами. При цьому, обмін досвідом автори пропонують здійснювати за допомогою он-лайн технологій, які сприяють обговоренню проблем організації навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в режимі реального часу. Крім он-лайн спілкування, пропонується п'ять навчальних модулів, спрямованих на професійну підтримку та впровадження нових ідей щодо вдосконалення навчального процесу (с. 48).

Ми визначаємо *професійну культуру майбутнього педагога* як інтегральну якість особистості, що визначає перспективи та напрямки професійної діяльності, зміст динаміки та основні мотиви її здійснення у площині морально-етичної взаємодії з усіма учасниками освітньо-виховного процесу.

Значення новітньої технологічної складової для фахової підготовки сучасних вчителів-логопедів. Відкритість і доступність до здобуття освіти, впровадження у практику роботи спеціальних педагогів нових засобів, методів та навчально-розвиткових технологій висувають нові вимоги до насичення змісту професійної підготовки вчителів-логопедів і формування їх професійної культури. Наголосимо, що ефективно вирішення корекційно-навчальних педагогічних завдань, що стоять перед національною системою освіти України, є можливим завдяки впровадженню інноваційних підходів у процес фахової підготовки майбутніх вчителів-логопедів.

Формування професійної культури висококваліфікованих кадрів неможливо здійснити без використання інноваційних технологій навчання. Інноваційне насичення змісту технологій навчання фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти ефективно впливає не лише на процес підготовки висококваліфікованих кадрів та осучаснюють систему освіти загалом, а й формують у майбутніх вчителів-логопедів креативність, здатність творчо реалізувати педагогічні задачі, оригінальність та гнучкість ідей, вміння створювати корекційно-розвивальне та активно-ігрове середовище для дітей з особливими освітніми потребами.

Звернемося до словникових джерел з метою уточнення сутності поняття «інновація». Словник іншомовних слів (за ред. Л. Музичко) визначає сутність поняття «інновація» (у перекладі з латинської) як «нововведення» (*Словник іншомовних слів*, 2019, с. 98). Словник термінів і понять сучасної освіти (за ред. Л. Михайлової) трактує сутність поняття «інноваційні педагогічні технології» як систематичне та цілеспрямоване впровадження в освітній процес елементів інноваційної діяльності (*Словник термінів*, 2020, с. 36). Отже, можемо говорити про те, що інноваційна педагогічна технологія є успішним результатом інноваційної діяльності, в ході якої було реалізовано певний продукт (у тому числі і навчальний) або практично вдосконалено певну технологію чи методуку.

Інновація в освіті – це процес впровадження в освітню діяльність нових ідей, засобів, форм, методів та технологій навчання (Огієнко, Калюжна та ін., 2015, с. 27).

Сутність інтегрованого поняття «інноваційна діяльність в системі спеціальної освіти» визначається нами як оновлення освітньої практики шляхом освоєння й провадження новітніх способів, засобів, дидактичних моделей для досягнення встановлених педагогічних цілей.

Дослідники акцентують увагу на різноманітті педагогічних технологій (Таран та ін., 2017, с. 251–268). Зосередимо увагу на декількох із них. Так, до традиційних технологій навчання, за даними М. Михайліченко та Я. Рудик (2016), відносяться: пояснювально-ілюстративні технології (відсоток використання в освітньому процесі даної технології становить 28,5 %); проблемні технології (відсоток практичного впровадження даної технології становить 19,7 %); програмовані технології (впровадження в освітній процес даної технології становить 36,4 %); диференційовані технології (впровадження даної технології становить 15,4 %) (с. 27)

Н. Савінова та М. Берегова (2021) стверджують, що новітні технології навчання є більш сучасними та модернізованими, їх впровадження в освітній процес робить його високоякісним та

передбачає орієнтацію на творчість ідей та самостійність студентів у досягненні поставлених педагогічних цілей та формування професійної культури майбутніх логопедів (с. 207). Авторки наводять зразок підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського до професійної діяльності та формування їхньої професійної культури, яка відбувається шляхом систематичного використання інноваційних технологій навчання. Для виявлення кореляції між створеними технологічними умовами та результатами освітнього процесу в Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського має бути проведено емпіричне дослідження, результати якого, по-перше, можуть стати ґрунтом для ефективного впливу впровадження новітніх технологій навчання, як технологічної складової формування образу сучасного логопеда-педагога. По-друге, можуть виявити потенційні, стимульовані новітніми технологіями, властивості сучасного вчителя-логопеда, які якісно доповнять складові його професійної культури.

Визначення стану сформованості професійної культури студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. З метою з'ясування стану сформованості професійної культури майбутніх вчителів-логопедів було проведено опитування здобувачів вищої освіти. В опитуванні взяли участь 135 студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» I (бакалаврського) та II (магістерського) рівнів вищої освіти. Використання технології «S.T.A.R.» (S – ситуація, T – задача, A – активні дії, R – результат) дозволяє структурувати виявлені знання, уміння та навички респондентів, розподіливши їх за компонентами (професійна культура, особистісна культура, моральна культура).

Перший етап «S – ситуація». Його основна мета полягає в з'ясуванні мотивації студентів на здійснення професійної діяльності. Під поняттям «професійна мотивація» розуміємо дію комплексів внутрішніх стимулів особистості, які обумовлюють її професійне самовизначення та спрямовують діяльність на досягнення певних цілей. Результати проведеного опитування засвідчили, що 31,4 % усіх здобувачів мотивувала престижність професії (її соціальне визначення у суспільстві); 42,9 % привела у професійну діяльність самозорієнтованість (в основі лежить спрямування на вдосконалення себе та своїх певних якостей або мотиви допомогти комусь у своєму близькому оточенні); соціальні мотиви (тенденції розбудови спеціальної та інклюзивної освіти, збільшення кількості дітей з порушеннями мовлення у суспільстві) обумовили вибір професії 22,9 % студентів, мотиви-примуси (авторитарність батьків, бюджетна пропозиція форми навчання та інші) зіграли вирішальну роль для 2,8 % здобувачів (рис. 1).

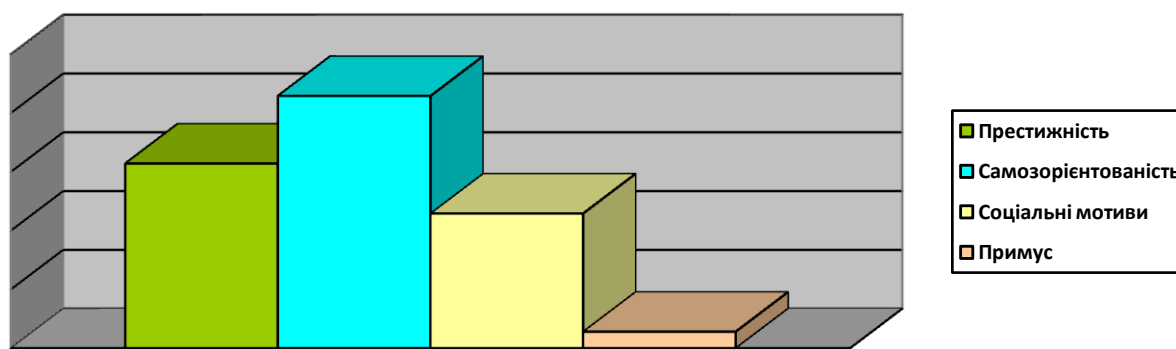

Рис. 1. Кількісні показники опитування щодо мотиваційної спрямованості здобувачів «S» (у %) (Джерело: дані, отримані авторами статті)

Другий етап «T – задача», метою якого є виявлення професійних завдань, що виокремлюють студенти для своєї діяльності. 48,6 % опитуваних респондентів наголосили, що професійні обов'язки та необхідні зобов'язання до виконання завдань затверджені посадовими інструкціями вчителя-логопеда; 37,1% здобувачів, окрім посадових інструкцій, окреслили особистісно-моральні та соціальні завдання вчителя-логопеда як особистості; 14,3% респондентів не змогли точно окреслити сферу діяльності та власні професійні завдання (рис.2).

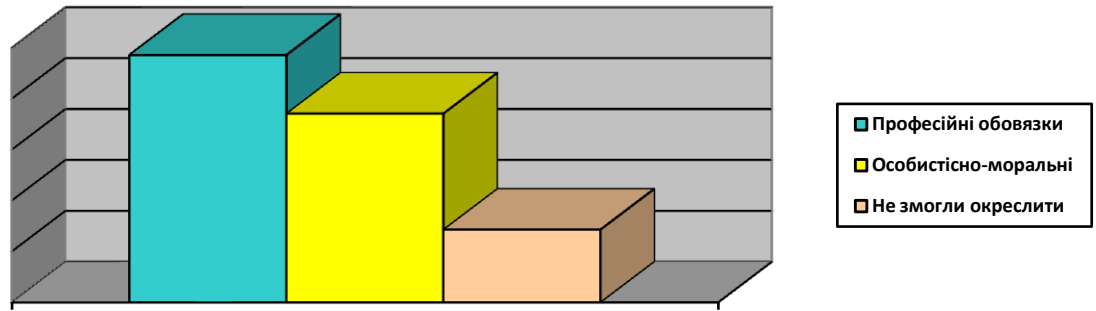

Рис. 2. Кількісні показники опитування щодо диференціації професійних завдань «Т» (у %).
(Джерело: дані, отримані авторами статті)

Третій етап «А – активні дії». Його мета – виявлення додаткової діяльності студентів, яку вони здійснюють для власного професійного зростання. Підвищення своєї кваліфікації шляхом прийняття участі у конференціях, семінарах, курсах, тренінгах міжнародного та всеукраїнського рівнів засвідчили 42,8 % студентів; самоосвітньою діяльністю з використання технічних засобів навчання займаються 48,6% (онлайн-вебінари, вивчення науково-педагогічної літератури та інше). Проте 8,6% здобувачів вищої освіти не використовують додаткові джерела для підвищення власного рівня професіоналізму (рис. 3).

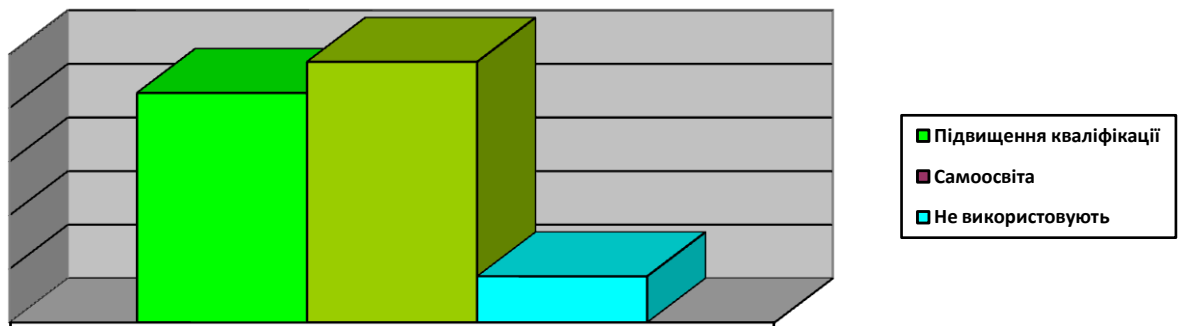

Рис. 3. Кількісні показники опитування щодо додаткової діяльності студентів з професійного зростання «А» (у %). (Джерело: дані, отримані авторами статті)

Четвертий етап «R – результат». Його метою є виявлення перспектив подальшого професійного розвитку студентів після закінчення навчання. Результати показали, що 71,5 % студентів у подальшому планують бути типовими штатними працівниками загальноосвітніх структур, закладів дитячої освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, реабілітаційних та спеціальних установ; 11,4 % студентів у майбутньому планують виконувати обов'язки керівників закладів ЗЗСО, ЗДО, ІРЦ та РЦ; 11,4 % планують у подальшому відкрити власну підприємницьку діяльність (розвиваючи дитячі центри, приватні школи та садочки), а 5,7 % зосереджені на продовженні навчання на другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому) рівнях вищої освіти (рис. 4).

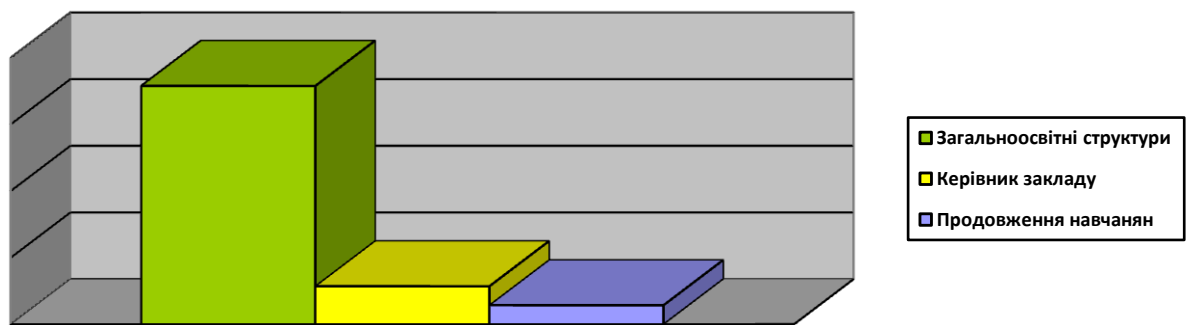

Рис. 4. Кількісні показники опитування щодо подальшого життя після закінчення ЗВО «R» (у %).

(Джерело: дані, отримані авторами статті)

Отже, у процесі проведення опитування нами було з'ясовано, що більшість респондентів планують здійснювати власну професійну діяльність чітко в межах посадових обов'язків. Проте 37,1% здобувачів усвідомили, що окрім посадових інструкцій, фахівець має виконувати і інші особистісно-моральні та соціальні завдання вчителя-логопеда як особистості. Результати дослідження показали, що майже половина респондентів відчувають потребу у безперервному розвитковому процесі, що спонукає їх додатково займатися власним професійним зростанням. Самоосвітня діяльність окремих майбутніх вчителів-логопедів активізується та демонструє певний рівень сформованості ціннісних орієнтацій та особистісних прагнень до вдосконалення своєї професійної майстерності.

Критерії, показники та рівні сформованості професійної культури майбутніх вчителів-логопедів. Результати, отримані нами у процесі діагностичного вивчення, дали нам змогу визначити критеріально-показникову базу формування професійної культури майбутніх вчителів-логопедів. За основу була взята логіка побудови технології «S.T.A.R.» (S – ситуація, T – задача, A – активні дії, R – результат). Базовий зміст – теоретико-методологічні напрацювання українських вчених (Н. Пахомової, Н. Савінової, В. Синьова, М. Шеремет та інших). Осмислення та інтерпретація отриманих даних дала змогу виявити затребувані здобувачами вищої освіти складові професійної культури: ті якості, які формуються та є усвідомленими, проте потребують подальшої технологічно-методичної підтримки. Ці якості доповнили образ сучасного вчителя-логопеда та, відповідно, визначили напрямок подальшого удосконалення процесу формування професійної культури майбутніх вчителів-логопедів.

Перший критерій оцінки: культура професійної комунікабельності відображає рівень володіння еталонним мовленням із дотриманням усіх усталених вимог української мови (орфоепічних норм, лексико-граматичним оформленням та ін.), інтонаційно змістове насичення висловлювання, ступінь ерудиції та загальної толерантності, усвідомлене та поважне ставлення до співрозмовника як суб'єкта педагогічного процесу.

Критеріальними показниками визначено:

стилістично-сміслові оформлення висловлювання характеризується вмінням дотримуватись нормативності та доцільності викладу інформації, стилістичним чуттям узгодження слів, правильністю та вправністю мовленнєвої діяльності, умінням доречно висловлюватись відповідно до вимог ситуації;

професійно-педагогічне спілкування характеризується комплексом мовленнєвої майстерності, сукупністю компонентів свідомості (інтелектуальної, емоційної та практично-дієвої), вмінням будувати спілкування на основі руйнування психологічних бар'єрів, передавати особисту зацікавленість, доброзичливість, дотримуватись етично-професійних норм, вдосконалювати навички ефективної вербальної та невербальної взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу, встановлювати довірливі стосунки з ними на засадах морально-правової виваженості, довіри.

Другий критерій оцінки: особистісно-професійна компетентність відображає ступінь сформованості ціннісних професійних орієнтацій особистості, динамічну діяльність, нестандартність та гнучкість мислення, постійне збагачення обсягу спеціальних знань, інтересів, умінь, розширення світогляду, творче розуміння нестандартних педагогічних проблемних ситуацій. Особистісно-професійна діяльність є компетентністю, яка характеризується пізнавально-педагогічною спрямованістю вчителя-логопеда, його соціальною та моральною зрілістю, комплексом систематизованих знань, готовністю до творчості, гуманістичними переконаннями, справедливістю, витримкою та самокритичністю.

Критеріальними показниками визначено:

особистісно-моральна культура, що характеризується морально-етичними нормами та особистісними ціннісними орієнтаціями, комплексом моральних почуттів, життєвих орієнтацій (ідеалів, традицій, норм, категорій), внутрішньою здатністю творити, діяти не за зовнішнім примусом, а за нормами внутрішньої свідомості та добровільності, ступенем дотримання загальнокультурних норм та правил поведінки, в яких відбивається ставлення вчителя-логопеда до процесу навчання,

колег, учнів, їх батьків та членів суспільства загалом, усвідомлення своєї моральної відповідальності та готовності виконувати свої професійні обов'язки.

Самоосвітня діяльність характеризується її спрямованістю на особистісний саморозвиток та самовдосконалення, передбачає постійне оновлення та поглиблення знань, узагальнення перспективного досвіду інших фахівців галузі спеціальної освіти, полягає у задоволенні власних освітніх практико-зорієнтованих інтересів та об'єктивних потреб закладу освіти.

У процесі формування професійної культури майбутніх вчителів-логопедів відбувається засвоєння базових цінностей, які закладені у досвіді фахової діяльності та виявляються в діяльності, як характеристики особистості, що засвідчує максимальний рівень розвитку особистісно-професійних якостей та властивостей індивідуума.

Оскільки професійна культура є комплексним поняттям, що включає в себе інтегровані якості особистості, такі як: високий рівень моральної деонтологічної культури, спілкування та поведінки, фахової теоретико-методологічної підготовки та мотиваційної спрямованості на саморозвиток, нами було визначено *рівні її сформованості*.

Аналітико-адаптивний рівень передбачає наявність у вчителя-логопеда нестійких теоретичних професійних та морально-етичних знань, уміння адаптуватися в умовах логокорекційного процесу є поверховими та несистемними, комунікативна взаємодія з учасниками навчально-розвивального процесу носить стихійний характер, мають місце помилки у практичній роботі, а прагнення до підвищення власної кваліфікації відсутнє. Цей рівень характеризує процес професійної адаптації, цілі якої ще не мають чіткого оформлення.

Продуктивно-діяльнісний рівень характеризує наявність достатньої теоретичної бази, сформованість практичних умінь і навичок, що полягають у можливості самостійно планувати дії учасників навчального процесу, впроваджені запозичених методів, прийомів та форм навчально-корекційної роботи, наявні труднощі у встановленні міжособистісних ділових контактів з батьками дітей та іншими педагогами.

Практико-новітній рівень визначається системними та стійкими практичними знаннями вчителя-логопеда, що готовий до вчинків, які відповідають нормам та правилам професійної культури, зацікавленістю до підвищення педагогічної майстерності. Фахівець такого рівня здатний використовувати у своїх логопедичній практиці новітні прийоми та засоби корекції, проявляє креативність та оригінальність ідей, встановлює доброзичливі контакти з усіма учасниками навчально-розвиткового середовища, обирає оптимальні шляхи вирішення нестандартних педагогічних проблем.

Діагностичні завдання, що спрямовані на виявлення стану сформованості професійної культури вчителів-логопедів та відповідають виокремленим критеріальним показникам. Наведемо приклади декількох розроблених нами діагностичних завдань (зі шкалою оцінювання їхнього виконання).

1) *Ток-шоу «Дискусії інновацій».*

Мета: визначити стан лексики-граматичної доцільності та виваженості висловлювання.

Обладнання: папір для нотаток, ручка, тематичні навчально-методичні посібники та допоміжні джерела.

Процедура виконання. Експериментатор пропонує студентам у вільній формі висловити їх думку стосовно новітніх тенденцій в освітньому процесі.

Шкала оцінювання результатів:

Високий рівень (3 бали) – студент використав професійну лексику, граматично правильно оформив висловлювання, виявив високий рівень деонтологічної культури, педагогічну майстерність та тактовність під час відкритої дискусії, мовлення його виразне та емоційно насичене за рахунок інтонаційно-виразної акцентуації особливо важливих моментів, на які слід звернути увагу.

Середній рівень (2 бали) – студент контролює власне мовлення, виявляє стриманість у своїх емоційних проявах, в напружених ситуаціях може проявляти інтонаційні зриви, під час розгублення допускає у мовленні декілька граматичних чи лексичних помилок, які одразу виправляє.

Низький рівень (1 бал) – спостерігається розгублена та дратівлива тональність спілкування, часті інтонаційні скачки, знижений рівень саморегуляції, у мовленні допускаються помилки, які, через

надмірну емоційну напругу, студент не помічає.

2) *Коуч-завдання «Діалектика освіти».*

Мета: дослідити рівень професійно-педагогічної комунікації майбутніх вчителів-логопедів.

Обладнання: комплект ситуативних завдань.

Процедура виконання. Експериментатор пропонує ситуації, які мають певне емоційне навантаження, студенти мають проаналізувати дану ситуацію та віднайти оптимальні шляхи відновлення емоційно-стабільної атмосфери, поглянувши на сутність проблеми під іншим кутом.

Ситуація № 1. На груповому занятті Іванко весь час бешкетує та показує своє незадоволення, при цьому на індивідуальних заняттях хлопчик робить значні успіхи.

Ситуація № 2. Після тривалого пропуску занять з логопедом батьки обурливо висловились стосовно кваліфікації вчителя, який некваліфіковано працював з їх дитиною, мовлення якої за останній місяць погіршилося.

Шкала оцінювання результатів:

Високий рівень (3 бали) – студент володіє комунікативними навичками, гнучко реагує на зміни ситуації, виявляє усвідомлену поведінку незалежно від ситуацій, доброзичливість, чуйність, готовність надати допомогу іншому, здійснює позитивний вплив на оточуючих.

Середній рівень (2 бали) – студент володіє навичками педагогічного такту, виявляє стриманість у своїх діях, намагається справити про себе позитивне враження та уникнути неприємностей будь-яким доступним йому методом.

Низький рівень (1 бал) – поведінка студента нестійка, спостерігається висока вірогідність нервово-психічних зривів, знижений рівень саморегуляції, залежність поведінки від впливу оточуючих та від власного емоційного стану.

3) *Відкритий мікрофон «Організація клубу допомоги».*

Мета: перевірити стан сформованості особистісної та моральної культури майбутніх вчителів-логопедів.

Обладнання: картки червоного та чорного кольору, олівець, кошик.

Процедура виконання. Експериментатор роздає дві картки учасникам та пропонує дати поради на тему: «Як правильно спілкуватися з іншими педагогічними працівниками закладу освіти» та «Чого не можна робити в діалозі з батьками дітей». Усі картки розкладаються у два кошика та обговорюються у групі.

4) *Метод самоорганізації «Педагогічний такт».*

Мета: дослідити уміння до саморегуляції власної поведінки.

Обладнання: ватман, олівець.

Процедура виконання. Експериментатор пропонує учасникам дібрати по два мотиваційних речення, що допомагають вчителю-логопеду знайти вихід із складної педагогічної ситуації. Інші учасники оцінюють правильність виконання.

Шкала оцінювання результатів виконання завдання «Педагогічний такт» та «Організація клубу допомоги»

Високий рівень (3 бали) – швидко та творчо знаходить вихід зі складної морально-етичної ситуації, використовує педагогічний та життєвий досвід, гуманне ставлення до дитини, професійна етика знаходиться на високому рівні, у будь-якій ситуації фахівець підбирає вербальні та невербальні засоби спілкування, творчо реалізує нові технології морально-етичної взаємодії, прагне наближення до еталонних зразків особистісно-моральної культури.

Середній рівень (2 бали) – використовує на практиці напрацьований ним певний алгоритм дій вирішення морально-етичної проблеми, адаптуючи до нових умов елементи пошуку нових рішень у стандартних етичних професійних ситуаціях, відтворює теоретичний пізнавальний матеріал, але нестандартні конфліктні ситуації не може вирішити одночасно.

Низький рівень (1 бал) – простежується поверховий рівень знань з моральної вихованості, використовує досвід минулих років, не додає власного бачення при вирішенні ситуацій, важко контролює свої емоції та дії під час вирішення складних ситуацій

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Сучасний освітній простір спрямовується на вдосконалення підготовки фахівців спеціальної освіти нового покоління з високим

рівнем професійної культури, що визначається динамічно-оцінним ставленням вчителя-логопеда до професійної реальності, в якій цілі та етичні норми є уподобанням перспективного педагогічного саморозвитку. Професійний портрет сучасного вчителя-логопеда визначається цілеспрямованістю, стабільністю освітньо-корекційної діяльності, осмисленням толерантності професійної поведінки, що відповідає нормам та правилам загальної культури, позитивно-емоційною спрямованістю на професійний результат та досягнення.

Професійна культура майбутнього вчителя-логопеда виражається високим ступенем творчої самовіддачі, широким професійним світоглядом, великим обсягом спеціальних знань, інтересів, умінь, творчим розумінням проблемних ситуацій, розвинутими продуктивними здібностями.

За результатами проведеного нами опитування було визначено, що здобувачів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта мотивувала престижність професії та мотиви допомоги комусь у своєму близькому оточенні, більшість опитуваних респондентів наголосили, що професійні обов'язки вчителя-логопеда затверджені посадовими інструкціями; окрім посадових інструкцій, окреслили особистісно-моральні та соціальні завдання вчителя-логопеда як особистості. Діагностичні зрізи дали нам змогу визначити критеріально-показникову базу формування професійної культури майбутніх вчителів-логопедів: культура професійної комунікабельності, особистісно-професійна компетентність. Нами розроблено комплекс діагностичних завдань до кожного з виокремлених критеріальних показників та сформовано шкалу оцінювання їх виконання, що у подальшому дозволить розробити дидактичну модель формування професійної культури майбутніх вчителів-логопедів.

Література

- Інноваційні педагогічні технології: посібник (За ред. О. І. Огієнко; Авт. кол. : О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Ю. С. Красильник, А. О. Мільто, Ю. А. Радченко, К. В. Годлевська, Ю. М. Кобю). Київ. Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2015. 314 с.
- Миронова С. Концептуальні основи підготовки вчителя-дефектолога до корекційної роботи у спеціальних закладах. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2003. Вип. 17. С. 19–24.
- Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології: навчальний посібник. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.
- Нечипоренко В. В., Ястребова В. Я. Розвиток професійної готовності менеджерів освіти до системної організації інклюзивного навчання у новій українській школі *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy*. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2019. Вип. 1(1). С. 104–121. DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2019-1-12>
- Нічуговська Л. І., Ніколенко Л. М. Розвиток інклюзивно орієнтованих компетентностей майбутніх педагогів спеціальної освіти в умовах магістратури *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy*. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2020. Вип. 2(3). С. 109–118. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2020-3-11>
- Пахомова Н. Г. Мотивація як основа формування інтегративних знань у процесі професійної підготовки. *Психологія і особистість*. 2017. № 1 (11). С. 223–236.
- Савінова Н. В. Проблеми підготовки майбутніх вчителів-логопедів до роботи в умовах розвивального активно-ігрового середовища. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової*. № 3 (62), вересень 2018. Т.2. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2018. С. 283–285.

- Савінова Н. В., Берегова М. І. Дидактико-практична підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах освітнього інклюзивного простору : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 260 с.
- Середа І. В., Савінова Н. В., Стельмах Н. В., Білюк О. Г. Визначення рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності педагогів загальноосвітнього навчального закладу. Інформаційні технології і засоби навчання. Том 74. № 6 (2019). Випуск 6. С. 56–70. DOI : <https://doi.org/10.33407/itlt.v74i6>
- Синьов В. М., Шеремет М. К. Основні тенденції модернізації підготовки корекційних педагогів в умовах реформування освітньої галузі *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. МОН України, Сумський держ. ун-т ім. А. С. Макаренка ; [редкол.: А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова, Дж. Бішоп та ін.]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. № 7 (51). С. 390–396.
- Словник іншомовних слів (за ред. Л. В. Музичко, Л. М. Шкарапута, С. В. Морозов. Київ. Наук. Думка. 2019. с. 98–101.
- Словник термінів і понять сучасної освіти (уклад. : Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна). За заг. ред. Л. М. Михайлової. Сєверодонецьк, 2020. 194 с.
- Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти. дис. ... д-ра пед. наук. / НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2018. 657 с.
- Таран О. П., Бабич Н. М., Супрун Г. В., Мельніченко Т. В., Кібальна К. О. Інноваційне застосування методу case-study в професійній підготовці майбутніх фахівців спеціальної освіти (логопедів). *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Випуск № 9 (2017). С. 251–268.
- Шевцов А. Г., Ласточкіна О. В., Никоненко Н. В. Підготовка вчителів спеціальної освіти в Україні та за кордоном в умовах дистанційного навчання. *Information Technologies and Learning Tools* , 2020, № 3, С. 240–261.
- Corbet J. Inclusive education and school culture. *International Journal of Inclusive Education*. 1999. Vol. 3, No. 1. 53–61. URL : <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/136031199285183> (дата звернення: 17.08.2018).
- French N. K., Chopra R. V. Teachers as Executives *Theory Into Practice*. 2006. V. 45. № 3. P. 135–145.
- Mattson E.-H. Inclusive and exclusive education in Sweden: principals opinions and experiences / E.-H. Mattson, A.-M. Hansen *European Journal of Special Needs Education*. 2009. Vol. 24. № 4. P. 34–56.
- Peters S. J. Inclusive education: achieving education for all by including those with disabilities and special education needs *Disability group*. The World Bank, 2003. 133 p.

References

- Corbet J. (1999). Inclusive education and school culture. *International Journal of Inclusive Education*. Vol. 3, No. 1. 53–61. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/136031199285183> (дата звернення: 17.08.2018) (eng).
- French N. & Chopra R. (2006). Teachers as Executives *Theory Into Practice*. 2006. V. 45. № 3. 135–145 (eng).
- Mattson E.-H. & Hansen A.-M. (2009). Inclusive and exclusive education in Sweden: principals opinions and experiences *European Journal of Special Needs Education*. Vol. 24. №. 4. 34–56 (eng).
- Muzychko L. V., Shkaraputa L. M. & Morozov S. V. (Eds). (2019). Dictionary of foreign words : Naukova Dumka Publishing. 98–101 (ukr).
- Mykhaylichenko M. V. & Rudyk YA. M. (2016). Educational techniques: textbook. Kyiv: «KOMPRYNT» Publishing (ukr).
- Mykhaylova L. M., Pahava O. V., Pronina O. V. (Eds). (2020). Dictionary of terms and notions of contemporary education. General editor L. M. Mykhailova. Sievierodonetsk (ukr).
- Myronova S. (2003). Conceptual bases of training teacher-defectologists for remedial work in special establishments. *Bulletin of Lviv University. Pedagogical series*. Issue. 17. 19–24 (ukr).
- Nechyporenko Valentyna & Yastrebova Valentyna (2019). Development of professional readiness of education managers for systemic organization of inclusive education *Scientific Journal of*

- Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work)* : scientific journal. Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council. Iss. 1(1). 104–121. <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2020-3-11> (ukr).
- Nichuhovska, L. I., Nikolenko, L. M. (2020). Development of inclusive competencies in future special education teachers when studying for Master's degree *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work)* : scientific journal. Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council. Iss. 2(3). 109–118. <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2020-3-11> (ukr).
- Ohienko O. I., Kaliuzhna T. H., Krasyl'nyk YU. S., Milto A. O., Radchenko YU. A., Hodlevska K. V. & Kobiu YU. M. (2015). Innovative pedagogical techniques : manual. Kyiv. Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (ukr).
- Pakhomova N. H. (2017). Motivation as a basis for the formation of integrative knowledge in the process of professional training. *Psychology and personality*. № 1 (11). 223–236 (ukr).
- Peters S. J. (2003). Inclusive education: achieving education for all by including those with disabilities and special education needs *Disability group*. The World Bank. (eng).
- Savinova N. V. & Berehova M. I. (2021). Didactic and practical training of future correctional teachers to work in an inclusive educational space : monograph : Publishing House «Helvetyka» (eng).
- Savinova N. V. (2018). Problems of training future teachers-speech therapists to work in the conditions of developmental active-game environment. *Scientific Bulletin of Sukhomlynsky Mykolaiv National University. Pedagogical Sciences* : Sukhomlynsky Mykolaiv National University. № 3 (62). 283–285.
- Seredal V., Savinova N. V., Stelmakh N. V. & Biliuk O. H. (2019). Determining the formation levels of information and communication competence in secondary school teachers. *Information technologies and teaching aids*. Volume 74 № 6. 56–70. <https://doi.org/10.33407/itlt.v74i6>
- Shevtsov A. H., Lastochkina O. V. & Nykonenko N. V. (2020). Training of special education teachers in Ukraine and abroad in the conditions of distance learning. *Information Technologies and Learning Tools*, № 3, 240–261 (ukr).
- Suprun D. M. (2018). Theory and practice of professional training of psychologists in the field of special education. Thesis for the Degree of the Doctor of Pedagogical Sciences : National Pedagogical Dragomanov University (ukr).
- Synov V. M. & Sheremet M. K. (2015). The main trends in the modernization of the training of correctional teachers in terms of reforming the education sector *Pedagogical sciences: theory, history, innovative techniques : scientific journal* / Ministry of Education and Science of Ukraine, Sumy Makarenko State Pedagogical University. № 7 (51). 390–396 (ukr).
- Taran O. P., Babych N. M., Suprun H. V., Melnichenko T. V., Kibalna K. O. (2017). Innovative application of the case-study method in the professional training of future specialists in special education (speech therapists). *Current issues of correctional education (pedagogical sciences)*. Issue № 9. 251–268 (ukr).

CRITERIA-INDICATIVE BASE FOR PROFESSIONAL CULTURE FORMATION IN FUTURE SPEECH THERAPISTS

Nataliia Savinova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Special Education, V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine, e-mail: sonata16@i.ua

Mariia Berehova, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Special Education, V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine, e-mail: berehova3103@gmail.com

Kateryna Kyterzhynska, Senior Laboratory Assistant at the Department of Special Education V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine, e-mail: katerina15.09.1998@gmail.com

The purpose of the article is to develop the innovative learning technologies, identify criteria and indicators of the formation of professional culture in future speech therapists.

Since professional culture is a complex concept that includes integrated personality qualities, such as a high level of moral culture, culture of speech and behavior, deontological culture, professional theoretical and methodological framework and further motivational focus on self-development. We have also identified levels its formation: analytical-adaptive level, productive-activity level and practical-novelty level.

The latest learning technologies are more modern and modernized, their introduction into the educational process makes it high quality and provides a focus on creativity of ideas and independence of students in achieving pedagogical goals.

The teacher-speech therapist must have the skills to develop and effectively implement innovative approaches, including the ability to reflect, the ability to compare different points of view, express their own position, scientifically substantiate and defend it professionally, independently design the educational process within certain positions, ensuring the effectiveness of the correctional process.

The analysis of the scientific publications allowed us to develop and present innovative technologies for the formation of professional culture of future speech therapists.

Training of applicants for higher education, specialty 016 "Special Education" of V. O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University to professional activity is carried out through the systematic use of comprehensive tools to enhance the cognitive activity and efficiency of students, improving their theoretical knowledge and skills, active interaction between all participants in the educational process.

In order to find out the state of formation of the professional culture of future speech therapists, a survey of higher education students was conducted. 135 students of specialty 016 "Special Education" of I (bachelor's) and II (master's) levels of higher education took part in the diagnostics. Using the innovative S.T.A.R. approach (S - situation, T - task, A - active actions, R - result) allows to structure the revealed knowledge, abilities and skills of respondents, having distributed them according to components (professional culture, personal culture, moral culture).

Key words: innovative technologies, competence, professional culture, teacher-speech therapist.

Авторський внесок кожного із співавторів: Савінова Н. В. – 40 %, Берегова М. І. – 30 %, Кутержицька К. М. – 30 %.

Стаття надійшла до редакції / Received 30.11.2021

Прийнята до друку / Accepted 15.12.2021

Унікальність тексту 97,5 % (Unicheck ID1010582522)

*© Савінова Наталія Володимирівна, Берегова Марія Ігорівна,
Кутержинська Катерина Максимівна, 2021.*